

בעניין מהדרין מן המהדרין בחנוכה / מאיר הלוי שנולד הי"ד¹

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא: פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל - כנגד ימים היוצאין. וחד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל - דמעלין בקדש ואין מורדין. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו - כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו - דמעלין בקדש ואין מורדין.²

למדו האחרונים, משני הזקנים שהיו בצידן, שטעמם של ב"ש למסקנה הוא כנגד פרי החג, ושל ב"ה שמעלין בקודש ואין מורדין.³

וקשה: 1. הכלל של ב"ה הוא ברור ופשוט. בכל התורה כולה אנו אומרים "מעלין בקודש ואין מורדין", ועל סמך מה הולכים ב"ש נגד כלל הלכתי פשוט ומוסכם?
2. איך שירבבו ב"ש את ענין פרי החג, ששייך בכלל לסוכות, לחנוכה? היש איזה קשר ענייני בין השניים?
3. מהי נקודת המחלוקת בין ב"ה לב"ש, דניחא לטעם שנחלקו כנגד הימים היוצאים או הנכנסים, שברור שנחלקו על בסיס משותף, אבל איזה בסיס משותף יש לטעם השני? ב"ה הולכים אחרי כלל הלכתי, וב"ש הרחיקו משום מהעד לסוכות, ולכאורה אין שום נקודת מחלוקת משותפת ביניהם?

אולי הכיוון להבנת כל זה גנוז בפרשת השבוע שלנו.

המריבה הקשה בין יוסף לאחיו מוזרה מאוד. הרי לא מדובר על ריב בין ילדים קטנים, והתורה מספרת לכאורה על ויכוח ילדותי: יוסף נער שונה קצת משאר אחיו, הם רציניים ובוגרים, והוא עושה מעשה נערות, מסגל לעצמו התנהגות יוצאת דופן בבית יעקב, מטפח את יופיו ומסלסל בשערו. הוא ילד מפונק המופלה על ידי אביו שקונה לו כותנת פסים, מין פיגימה דקורטיבית, חולם חלומות של שליטה ושררה וכו'. המשולה בכל הסיפור הזה הוא היחס העויין של אחיו הבוגרים. הם מפתחים כלפיו שנאה תהומית

חסרת פרופורציות להתנהגות שלו. במקום לקחת אותו נכון, כנער שעובר קשה את גיל ההתבגרות, הם מתנכלים להרגו.

גם היחס המפלה של יעקב אבינו לא מובן. את האהבה היתרה אליו אפשר להבין, סוף סוף הוא בן האשה האהובה, ו"בן זקונים הוא לו", אבל למה הוא צריך לגלות באופן מופגן יחס מועדף כל כך, שיאהב אותו בשקט וגמרנו.

¹ מעזבון הקדוש מאיר הלוי שנולד הי"ד. ע"פ דברי הרב אבי אמיתי, סודר והוגה על ידו.

² שבת, כא:

³ האחרונים הביאו כמה נפ"מ בין התירוצים, למשל אם יש לו רק שני נרות ביום השלישי. למ"ד שטעמם של ב"ה משום ד"מעלין בקודש ואין מורדין", יכול להדליק את שתי הנרות, כי סוף סוף לא הוריד בקודש, אבל לטעם כנגד הימים היוצאים, ודאי אין לו להדליק שתי נרות, וידליק רק אחד כעיקר הדין.

אפשר להוסיף לתמיהות גם את פירוש רש"י בשם אונקלוס ל"בן זקונים" – "בר הכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו". וקשה, וכי רק לו הוא מסר תורה? הרי את כל בניו הוא לימד תורה! ועוד, וכי אין את תורת אברהם ויצחק, שיעקב צריך למסור לו דווקא את תורת שם ועבר?

קושיה נוספת הוא פירוש רש"י על "כתנות פסים" - "ומדרש אגדה על שם צרותיו שנמכר לפרוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדיינים!" זה כבר מוזר מכל מוזר. וכי יעקב אבינו תופר בגד לבנו על פי הצרות שהוא יעבור? הרי יעקב אבינו איננו יודע שיהיו צרות, ולחלק מהמפרשים הוא גם לעולם לא ידע, ובכלל, מה זה לתפור בגד על פי צרות? לפי איזו גיזרה עושים את זה!!

מברר הרב קוק⁴, שהמחלוקת בין יוסף לאחיו היא ויכוח עקרוני שחוצה את עם ישראל לדורותיו.

שהרי מוסכם על כולם, שתפקיד ישראל הוא לתקן עולם במלכות שד"י. זה המנדט שקיבל אברהם אבינו, עוד בראשית דרכנו "ונברכו בך כל משפחות האדמה". הויכוח הגדול הוא איך עושים את זה, איך מביאים את האור לגויים. שיטת יוסף היא הארה מתוך התחברות לעולם שמבחוץ, מתוך טיפוח הצד הכלל-אנושי שיש בנו. זה אומר שעלינו לעמול ולשכלל את הצדדים החיצוניים של חיינו, את היופי, התרבות הכללית, המדע, ואת שאר הכלים הכלליים שהם נכסי התרבות של העולם הכללי.

הדרך הזאת פועלת על ידי מיעוט הצביון ה"גויי" שבאומות. על ידי מיעוט הרע שבהם, וכמו שאמרו חז"ל שיוסף מל את מצרים, היינו שהוא מיעט את הכח היצרי השלילי החזק שלהם על ידי הסרת ומיעוט עורלת הלב שלהם.

לעומתו, עומדים שאר אחיו, ובראשם יהודה, ומבינים שאת התפקיד האונברסלי שלנו להאיר לגויים נוכל לקיים אך ורק מתוך התכנסות האומה פנימה, לתוך עצמה, התבדלות מכל הצורות של תרבויות האומות, ובנין כל עולמנו הרוחני והתרבותי על תורת ישראל בלבד. כך, מתוך ריכוז הכח הרוחני, נהפך ללפיד של אש אמונה, שהוא יאיר לעולם כולו.

דרך זו פועלת בדרך של הוספת הטוב והגברת האור, בהיפוך לדרכו של יוסף שהתחבר לאומות והקטין את השלילה שבהם.

ויכוח זה הוא הגורם למחלוקת הקשה בין יוסף לאחיו. הסלסול בשערו של יוסף, לא נבע, כמו שחשבו אחיו, מפגם מוסרי חלילה, אלא מהטיפוח של הגוף וצדדי החיים החיצוניים, כדי להביא את אור ישראל אל האנושות כולה. לכן הוא דיבר בשבעים לשון, והיה מובלע בין העמים.

דווקא אותו לימד אביו את תורת שם ועבר, את התורה הכלל אנושית, ולא רק את התורה שלנו, תורת אברהם יצחק ויעקב, כי יעקב אבינו הבין את ענינו של יוסף, ובנה אותו לפי דרכו.

אביו בנה לו אישיות רב גונית, אישיות כללית. אמנם התוך של יוסף הוא כל כולו ישראלי טהור, אבל החיצוניות של נפשו צריכה להיות כללית, ולכן הוא עשה לו כתנות פסים, כלומר חיצוניות כללית, שיש בה את כל הגוונים. יעקב אבינו ודאי לא ידע על מכירתו העתידית של יוסף, אבל הוא בנה לו דמות כל כך כללית, שלאיפה שיוסף יגיע, הוא מיד יתחבר. בין אם זה יהיה סוחרים, מדיינים סינים או אינדונים.

⁴ שמועות הראי"ה, ועי' במאמרי הראי"ה, במספד בירושלים.

המחלוקת הזאת היא הגורמת לפירוד הממלכות בימי רחבעם, והיא נמשכת באופנים שונים דרך כל ההסטוריה שלנו, ומתגלה בשני הכוחות המופיעים בגאולה, משיח בן דוד ומשיח בן יוסף.

על נצחון החשמונאים על היוונים, תיקנו חז"ל להאיר את החושך. יוון רצתה להחשיך את האור, לטמא את השמנים, התיקון הוא הארת החושך. ולכן תיקנו להדליק נר חנוכה בחוץ, ברשות הרבים, על מנת להפיץ את האור הישראלי שם. אלא שהויכוח הישן נתגלע שוב, איך מאירים לרשות הרבים, לאומות העולם.

סברו ב"ה, שהם מזרע יהודה, שההארה היא על ידי התגברות האור הפנימי שלנו, על ידי הוספת הקודש, "מעלין בקודש ואין מורדין".

אבל ב"ש, שהם מזרעו של יוסף⁵, סברו שההארה צריכה לבוא על פי דרכו של יוסף, דהיינו מיעוט הרע הגויי. מצאנו כפרה לאומות בחג הסוכות, בהקרבת שבעים הפרים הבאים לכפר על האומות, והסדר בזה הוא באופן של פוחת והולך.

נמצאנו אומרים, שמחלוקת ב"ה וב"ש, על פי הטעם השני, היא היא המחלוקת הידועה איך מאירים את אור ישראל בעולם, על ידי הגברת האור, מוסיף והולך כדרכו של יהודה, או על ידי הפחתת הצביון הגויי, בדרכו של יוסף, פוחת והולך.

⁵ על פי סדר הדורות.